

Reggio Emilia ve Montessori Yaklaşımlarının Öğretmen Görüşlerine göre Karşılaştırılması¹

Aylin SERTEL², Mehmet ALTIN³

Öz

Bu araştırma, okul öncesi eğitimde Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımlarını öğretmen görüşlerine göre karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında İzmir ili Narlıdere ilçesindeki Montessori yaklaşımına göre eğitim veren okul öncesi kurumunda görev yapan sekiz öğretmen ve Bornova ilçesindeki Reggio Emilia felsefesine göre eğitim veren okul öncesi kurumunda görev yapan sekiz öğretmen oluşturmuştur. Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Bu görüşmeler sırasında, öğretmenlerden, yaklaşımla nasıl tanıştıkları, yaklaşımla birlikte nasıl bir değişim yaşadıkları, anaokulunda bir günün nasıl geçtiği, sınıf ortamı, plan, içerik, etkinlikler, değerlendirme ve dokümantasyon süreci hakkında görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Okul öncesi eğitimde Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımları ile ilgili öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması sonucunda elde edilen bulgulara göre, her iki okulda da bu yaklaşımın doğasına uygun kazanım-göstergeleri belirlendiği, içeriğin seçildiği, ortamın düzenlendiği ve uygulamaların yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, Montessori yaklaşımı, Reggio Emilia yaklaşımı.

Comparison of Reggio Emilia and Montessori Approaches in Preschool Education according to Teachers' Views

Abstract

The aim of the research is to compare teachers' views on Reggio Emilia and Montessori approaches in preschool education. For this purpose, case study design was used. The study group of the research consisted of eight teachers working in preschool institutions providing education according to Montessori approach in Narlıdere district of İzmir province and eight teachers working in preschool institutions providing education according to Reggio Emilia approach in Bornova district in 2022-2023 academic year. The data of the study were collected using semi-structured interview technique. During these interviews, the teachers' opinions about how they were introduced to the approach, any change after experiencing the approach, how a day in kindergarten passes, classroom environment, plan, content, activities, evaluation, and documentation process were obtained. The data were made comprehensible through descriptive analysis. It was concluded that both schools aimed outcomes-indicators to the nature of both approached, selected the appropriate content, organized the environment and carried out the practices.

Anahtar Kelimeler: Preschool education, Montessori approach, Reggio Emilia approach.

Makale Geçmişi
Makale Türü
Önerilen Atf

Geliş: 05.06.2023

Kabul:22.06.2023

Yayın:30.06.2023

Araştırma Makalesi

Sertel, A. & Altın, M. (2023). Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımlarının öğretmen görüşlerine göre karşılaştırılması. *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UENAMAD)*, 2(3), 30-45.

¹ Makale ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazarın hazırladığı dönem projesinden hazırlanmıştır.

² Öğrt, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir/Türkiye, moonlin08@gmail.com, ORCID: 0009-0008-9603-8463

³ Sorumlu yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/Türkiye, mehmet.altin@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3825-6728

Giriş

Okul öncesi eğitim, çocukların doğumundan okula girişine kadar olan dönemlerinde (0-72 ay) onların daha iyi bir okul hayatına hazırlanmalarını amaçlar. Okul öncesi eğitim, çocuklara oyun yoluyla öğrenme fırsatları sunar ve onların yaratıcılığını, keşfetme isteklerini, problem çözme becerilerini ve iş birliği yapma yeteneklerini geliştirir. Ayrıca, dil ve iletişim becerileri, sayısal işlem becerileri ve temel okuryazarlık becerileri de okul öncesi eğitimde öğretilen konular arasındadır. Bireylerin doğumundan başlayarak 6 yaşına kadar beyin gelişimlerinin çok hızlı olduğu “kritik dönemi” kapsayan okul öncesi eğitimi, bireyin eğitim hayatı için önemli bir başlangıç noktasıdır. Okul öncesi eğitim, ülkeler için geleceğe dönük bir yatırımdır; çünkü okul öncesi eğitimi alan çocuklar akademik, sosyal ve ekonomik olarak daha donanımlı olarak ilkokula ve hayata hazırlanmaktadır (Barnett ve Hustedt, 2003). Okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan başlayarak ilköğretime geçtiği güne kadar olan süreyi kapsayan ve çocukların bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, kişiliğin şekillendiği bir eğitim sürecidir. Bu süreç, olumlu davranışlara sahip çocukların yetiştirilmesi, kazalara karşı korunmaları ve ilköğretime hazırlanmaları amacını taşır (Aral vd., 2002). Okul öncesi dönem, çocuğun en hızlı gelişim gösterdiği dönemlerden biridir ve bu dönemdeki ilerlemeler, çocuğun gelecekte olumlu gelişme göstermesi ve topluma faydalı bireyler olabilmesi için önemlidir. Bu dönemde çocuğun gelişimini desteklemek ve ona rehberlik etmek, temel bir yapı oluşturma açısından önemlidir. İyi tasarlanmış bir okul öncesi eğitim programıyla bu davranışların pekiştirilmesi mümkün olabilir (Balat, 2011).

Okul öncesi dönemde geçmişten günümüze farklı alternatif yaklaşımlar temel alınarak çocukların öğrenmelerinin ve gelişimlerinin merkezinde olduğu okullar kurulmuştur. Frobel, 1837 yılında günümüz Almanya’sının Blankenburg bölgesinde ilk anaokulunu açmış ve ülkesindeki anaokulları sayılarını çoğaltmak için uğraşmıştır (Poyraz ve Dere, 2001). Anaokullarının ilk öncülerinden olan Maria Montessori, deneyimleri doğrultusunda çocuklar için düzen ve özgürlük arasında akılcı bir denge oluşturarak kendi adıyla anılan Montessori Eğitim Yaklaşımı’nı geliştirmiştir. Montessori yaklaşımı, çocukların doğal ihtiyaçlarını karşılayan özenle hazırlanmış materyallerle zenginleştirilmiş özgür ve huzurlu bir ortamı içermektedir. Bu zengin ortamda, nitelikli eğitim almış ve gözlem yetenekleri gelişmiş öğretmenler rehberlik etmektedir (Lillard, 2020). Öte yandan, Reggio Emilia yaklaşımı, İtalya’da Loris Malaguzzi (1920-1994) tarafından 1970 yılında geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, gelişen program ön plandadır ve öğretmenler, çocukların ilgi, istek, düşünce ve eylemlerinden yola çıkarak, onları dinleyip gözlemleyerek program oluştururlar (Metin Aslan, 2020).

Montessori Eğitim Yaklaşımı

Montessori eğitimi yüz yılı aşkın bir süredir varlığını sürdürmektedir (Lillard, 2008). Montessori yaklaşımı, İtalyan doktor ve pedagog Maria Montessori tarafından geliştirilmiş bir öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, çocukların doğal meraklarını kullanarak kendi kendine öğrenmelerini teşvik eder. Bugün dünyanın dört bir yanındaki Montessori okulları, iç motivasyonun oluşumunun öğrenme için çok önemli olduğu kabul etmekte ve bu yönde uygulamaları hayata geçirmektedir (Murray, 2011). Montessori eğitiminde, çocuklar özgürce hareket edebilecekleri ve kendi ilgi alanlarına göre öğrenme fırsatları sunulacakları bir ortamda öğrenirler. Okulda yer alan materyaller, çocukların duyuşsal, motor ve zihinsel becerilerini geliştirirken aynı zamanda düzenli, disiplinli ve odaklanmış bir çalışma alışkanlığı kazandırmayı hedefler. Bu nedenle, Montessori okullarının en belirgin özelliği, çocuklara kendi yeteneklerini keşfetme imkânı sunan özgür bir ortamın oluşturulmasıdır. Montessori okullarının sahip olması beklenen temel özellikler şunlardır (Lillard, 2011):

- Öğrenmeyi öğretmek
- Çocuğun deneyimleyerek öğrenmesini sağlamak
- Çocukta iç disiplini geliştirmek
- Eğitimin bireyselliğini vurgulamak
- Çocuğun ilgi alanına göre çalışmak
- Soyut kavramları somut bir şekilde sunmak
- Çocuğun öğrenme zamanını kendi belirlemesine izin vermek

- Çocuğun yanlış yaptığında hatasını kendi görebilmesini sağlamak
- Çocuğun istediği kadar tekrar yapabilmesine olanak tanımak
- Çocuğun özgür iradesini kullanabilmesini sağlamak
- Montessori yöntemlerini tüm ailelere öğretmeye çalışmak

Bir Montessori sınıfını muhtemelen alıştığınızdan farklı görünür. Geleneksel sınıflardan farklı bir yapıya sahip olan Montessori sınıflarını diğerlerinden ayıran temel özellikler aşağıda verilmiştir (Meinke, 2019):

- Çocukların gün boyunca seçebilecekleri çeşitli aktivite istasyonları,
- Öğretmenlerin sınıfın önünde durmak yerine gruptan gruba geçmesi,
- Geleneksel olmayan bir notlandırma sistemi,
- Öğrencinin bütününe odaklanma - sosyal, duygusal, entelektüel ve fiziksel gelişimin tümü dikkate alınır.

Reggio Emilia Yaklaşımı

Kuzey İtalya'da bir yerleşim bölgesi olan Reggio Emilia, aynı zamanda okul öncesi eğitimde kullanılan bir pedagojik yaklaşımın adıdır (Hewett, 2001). Bu pedagojik yaklaşım, 1940'larda Loris Malaguzzi tarafından geliştirilmiştir. Reggio Emilia yaklaşımı, çocuk merkezli bir yaklaşımdır ve çocukların kendilerini ifade etmeleri, yaratıcılıklarını kullanmaları ve keşfetmeleri teşvik edilir. Yaklaşım, çocukların öğrenme sürecinin iş birliği, diyalog ve deneyime dayalı olduğunu vurgular. Reggio Emilia, çocukların eğitimi için alternatif bir yaklaşımdır ve genel olarak yapılandırmacı eğitimin niteliklerini taşımaktadır. Çocuğun karşılaştığı problemleri kendisinin çözmesini amaçlayan bu yaklaşım da çocuk merkezlidir ve bu yaklaşımda aile, toplum ve öğretmenler yer alır. Çocuğun etkinliklere kendisinin katılması ve aktif olarak görev alması gereklidir. Reggio Emilia yaklaşımına göre yetişen çocuklar özgüveni yüksek, kişilikleri gelişmiş, üretim düzeyi artmış, dayanışma içinde hareket eden bireyler olurlar (Arseven, 2014). Reggio Emilia okullarının temel özellikleri şunlardır (Yayla, 2015):

- Çocukların merkezde olduğu ve ailelerin ile öğretmenlerin katıldığı bir okul olmaları,
- İki farklı yaş grubuna hitap eden okullar olarak 4 ay-3 yaş ve 3-6 yaş aralığında yer almaları,
- İş birliğine dayalı bir öğrenme sistemiyle öne çıkmaları,
- Etkinliklerde sosyal bir yapıda işbirliğinin vurgulanması ve diyalogla öğrenme ve birlikte hareket etme kavramlarına odaklanılması,
- Öğrencinin tek yönlü bilgi aktarımı şeklinde olmaması,
- Çocukların kendi oluşturdukları düşünceleri proje olarak sunabilmeleri,
- Eğitimcilerin öğrencilerin projelerini zaman dilimlerine bölerek etkileşimlerle birlikte gelişmelerini sağlamaları,
- Eğitim sürecinde öğretmenlerin, atölye sorumlularının ve ebeveynlerin dâhil olması,
- Çocukların kazanması hedeflenen bilgiyi didaktik şekilde öğrenmek yerine, projeleri sürecinde uygulayarak ve deneyimleyerek öğrenmelerinin beklenmesi,
- Eğitimcilerin çocukların iç dünyasını yakından tanımak için gözlem yapma, not alma, video kaydetme gibi yöntemlere başvurmaları,
- Dokümantasyon sürecinde çocukların gelişim kayıtlarının yanı sıra düşünceleri ve öğrenme süreçlerinin takip edilmesine odaklanılması.

Öğretmenlerin sınıfta olup bitenleri belgelemeyi (dokümantasyonu) öğrenmek, öğrencilerin niyet ve eylemlerini dinlemeyi, görmeyi, gözlemlemeyi ve yorumlamayı öğrenmek anlamına gelir (Schroeder-Yu, 2008). Ziegler (2021), Reggio Emilia yaklaşımının faydalarını aşağıda sıralamıştır:

- Keşfetmeyi teşvik eden rahat bir öğrenme ortamı sunmaktadır.
- Kökleri saygıya dayanan öğretmen-öğrenci ilişkilerini desteklemektedir.
- Öğrenciler işbirlikli bir ortamda sosyal becerilerini geliştirmektedir.
- Öğrenci liderliğindeki bir yaklaşımdır ve problem çözme için fırsatlar sağlamaktadır.
- Çocuklarda güçlü bir topluluk duygusu geliştirir ve yaratıcılık ve sanatsal ifadeye vurgular.

Çalışmanın Amacı

Okul öncesi eğitimin temel hedefi, çocukların duygularını ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci ve araştırmacı, öz-disiplinli, kültürel değerlere sahip, ruhsal ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler yetiştirmektir (Demirel, 1989). Okul öncesi eğitim, doğumdan ilköğretim dönemine kadar olan süreyi kapsar ve çocuğun zihinsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimi için kritik olan bu dönem, hızlı gelişim ve öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu yıllardan oluşur (Çelik ve Gündoğdu, 2007; Balcı vd., 2012). Okul öncesi dönem eğitim programı, çocukların tüm yönlerini desteklemek için tasarlanır ve sağlıklı gelişimlerini sağlamak ve gelecekte ihtiyaç duyacakları becerileri kazandırmak amacını taşır (Hirsh, 2004; Altın ve Altın, 2021). Bu nedenle, okul öncesi eğitim programlarıyla ilgili yapılan araştırmalar da büyük önem taşır. Bu çalışmada okul öncesi eğitimde Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımlarının uygulayıcı öğretmenlerinin görüşlerine doğrultusunda karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Bu araştırmada, farklı eğitim felsefelerini benimseyen farklı erken çocukluk eğitim programlarını uygulayan öğretmenlerin, bu yaklaşımlara ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde her iki yaklaşımın farklı çalışmalarda ele alındığı görülmektedir. Türkiye’de ve dünyada yaygın biçimde uygulanan bu yaklaşımları karşılaştırma yapan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Her iki yaklaşımın uygulayıcı öğretmenlerin gözüyle karşılaştırıldığı bu araştırmanın; okulöncesi eğitimin etkililiğinin artırılmasında ve okulöncesi eğitim programlarında yapılacak düzenlemelerde yol gösterici olması beklenmektedir. Bu çalışma kapsamında, söz konusu yaklaşımlara dayalı okul öncesi eğitim programlarının sınıf içi çevre düzeni, planlama, uygulama, sınıf etkinlikleri, değerlendirme ve dokümantasyon gibi temel nitelikleri öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan durum çalışması deseninde tasarlanmıştır. Durum çalışması; araştırmacının bir olgu, olay ya da durumu kendi sınırları içerisinde derinliğine incelemesine ve bu incelemelerle durumu betimlemesine olanak veren bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını temel alır (Creswell, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2021). Durum çalışması, bir durum üzerinde yoğun bir şekilde çalışmakla ilgilidir. Bu durum bir bireyden köydeki bir topluluğa, bir olaydan belirli bir programa kadar farklılık gösterir (Glesne, 2013). Çalışma, durum çalışması türlerinden biri olan bütüncül çoklu durum deseninde gerçekleştirilmiştir. Çünkü bütüncül çoklu durum deseninde birden fazla durum, kendi içinde bütüncül olarak ele alınır ve sonrasında birbiriyle karşılaştırılır (Yin, 1984).

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcı grubu, kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, araştırmacının erişiminin kolay olduğu ve zengin bilgilere sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine imkân verir; araştırmacı, yakın ve kolayca erişilebilen bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında İzmir ilindeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Montessori felsefesine göre eğitim veren okul öncesi kurumunda görev yapan sekiz öğretmen ve Reggio Emilia felsefesine göre eğitim veren okul öncesi kurumunda görev yapan sekiz öğretmen oluşturmuştur. Çalışma grubundaki öğretmenlerin ilişkin özellikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1
Çalışma Grubunun Özellikleri

Yaklaşım	Kod	Cinsiyet	Yaş	Mesleki deneyim	Yaklaşım deneyimi
Montessori	M1	K	44	13	13
	M2	K	39	22	8
	M3	K	36	15	8
	M4	K	26	6	4
	M5	K	28	5	3
	M6	K	47	13	1
	M7	K	25	7	7
	M8	K	68	15	10
Reggio Emilia	R1	K	47	18	4
	R2	K	33	14	3
	R3	K	31	10	3
	R4	K	38	7	7
	R5	K	31	5	4
	R6	E	43	20	1
	R7	K	29	8	3
	R8	K	21	2	2

Verilerin Toplaması ve Analizi

Bu araştırmada konu ile ilgili öğretmen görüşlerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, araştırmacının araştırdığı konuya yönelik sorular sorduğu, toplumsal yaşama dair bilgi topladığı nitel bir araştırma tekniğidir. Görüşme tekniği, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik kişilerden aynı tür bilgilerin alınması amacı ile hazırlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmanın genel amaçları doğrultusunda veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılacak olan bu görüşme formunun oluşturulması aşamasında bu alanla ilgili makaleler ve tezler incelenerek alan yazın taraması yapılmıştır. Oluşturulan form bir program geliştirme uzmanı tarafından kontrol edilmiş soruların kapsamı incelenmiştir; amaca hizmet edecek şekilde iki soruda kısmi düzenleme gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, pilot uygulama kapsamında her yaklaşımı uygulayan birer öğretmenle görüşme yapılmış, katılımcı tarafından anlaşılmayan bir soruda düzenlemeye gidilmiştir.

2022-2023 eğitim öğretim yılının ocak ve şubat aylarında çalışma grubunda yer alan bireylerle önceden randevulararak yarı-yapılandırılmış formlar aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sırasında çalışma grubunda yer alan kişilere görüşme soruları yöneltilmiş ve cevaplar sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin ardından elde edilen ses dokümanları yazıya aktarılmıştır.

Yazıya aktarılan veriler, betimsel analiz yöntemleri kullanılarak araştırmacılar tarafından çözümlenmiştir. Çözümlemede zorluk yaşanan veriler üzerinde araştırmacılar birlikte çalışarak uygun temayı belirlemiştir. Yıldırım ve Şimşek (2021) tarafından belirtildiğine göre, betimsel analiz, içerik analizine kıyasla daha yüzeysel bir yaklaşımdır ve genellikle araştırmanın kavramsal yapısının önceden belirlendiği durumlarda kullanılır. Betimsel analiz, önceden belirlenen temalar doğrultusunda verilerin özetlenmesini ve yorumlanmasını içerir. Bu analiz türünde, görüşmeler veya gözlemlerle elde edilen bireylerin ifadeleri doğrudan kullanılarak etkileyici bir şekilde aktarılabilir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırma kapsamında yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda okul öncesi eğitimde Reggio Emilia ve Montessori Yaklaşımları ile ilgili öğretmen görüşlerinin karşılaştırılmasına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Bu iki yaklaşımda da öne çıkan temalar “yaklaşımla ilk deneyim, öğretmenlerin yaklaşımı uygulama yeterliklerindeki gelişimi, okulda bir gün, sınıf ortamı, öğretim planları, içerik oluşturma, etkinliklerin gerçekleştirilmesi, öğrenci performansının değerlendirilmesi, dokümantasyon süreci, yaklaşımın olumlu tarafıyla ilgili bir anekdot” olarak belirlenmiştir.

Yaklaşımla İlk Deneyim

Montessori öğretmenliğine başlangıçları ile ilgili sorulan soruya, çalışma grubunda yer alan öğretmenler iş başvurusu yaparken, staj başvurusu yaparken ve kendi ihtiyacı doğrultusunda başladığı yanıtını vermiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Anne olarak Almanya’da kendi ihtiyacım doğrultusunda başladım.” M1

“Çünkü klasik eğitimde sıkılmıştım Montessori okuluna iş başvurusu yaptım. Bir anda böyle hiç bilmediğim bir eğitime geçince çok endişelendim kaygılandım yapabilir miyim yapamaz mıyım...” M2

“Lisedeyken staj döneminde başladım ve sonrasında da severek devam ettim. Alternatif olmasını daha çok sevdim. Çocuklara daha çok şeyler katabildiğini düşündüğüm için bu yönde ilerlemeyi tercih ettim.” M4

“...hayat tarzı olması ve felsefesi olması hoşuma gitti. Merak ettim ve bu okula girdim. altıy içinde eğitim aldım. Çok pozitif bir eğitim olarak görüyorum...” M5

Reggio Emilia yaklaşımıyla ilk deneyim ile ilgili sorulan soruya çalışma grubunda yer alan öğretmenler staj başvurularını yaparken, kendi çocukları için araştırma yaparken ve merak duygusu doğrultusunda başladığı yanıtını vermiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Aslında kendi oğlumla başladım bu işe, oğlumun yapısı olarak farkındalığının başka bir boyutta olduğunu düşününce bir arayışa girip ondan” R1

“En son çalıştığım özel kurumda bunun başka bir yolu olmalı diye düşündüm, yani sınıfta bana iyi gelmediğini hissettim, bir şeyler olmuyor gibiydi. Başka akademik bir alan açıldığını duydum ve tekrar yollarımız kesişti. Burada başladım, üçyıldır da buradayım.” R3

“Yolculuğa merak ederek başladım, şey oldu üniversitede de yaklaşımlardan bahsedilirken o zaman birkaç araştırırken böyle bir şeyler varmış. Bu da okul mu falan gibi böyle merak edip araştırmalarla başlamıştım.” R7

“Yolculuğa stajla başladım, siz beni buraya getirdiniz, buradan da devam ediyorum.” R8

Öğretmenlerin içerisinde buldukları yaklaşımla ilk deneyimleri ile ilgili cevaplarında elde edilen bulgulara bakıldığında; Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımlarının kendi çocuklarının eğitimleri için araştırma yaparken, staj yaparken, iş başvurusu yaparken ve yaklaşımı merak ettiği için başladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle iki yaklaşımı uygulayan öğretmenlerin lisans eğitimlerinde bu yaklaşımlarla ilgili eğitim almadıkları, farklı kanallar vasıtasıyla bu yaklaşımlarla tanıştıkları ve öğrendikleri yorumu yapılabilir.

Öğretmenlerin Gelişimi

Montessori anaokulunda öğretmenlerin yaklaşımı uygulama yeterliklerindeki gelişimleri ile ilgili sorulan soruya verilen yanıtlarda “mesleki deneyim, kültür farklılığı, dil farklılığı, alternatif eğitimi anlaşılır kılma, çocuğun bireysel gelişimini destekleme, karakter ve tecrübe, okul öncesi dönemde olması gereken eğitim gibi” gelişimler olduğu belirtilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Mesleki değişim, tabii ki daha çok böyle çocuklarla aynı şeyleri yapıyoruz şimdi klasik eğitimle hep çocuğun yerine sen yapıyorsun hani hep onun önüne geçiyorsun ama içinde ne var? Çocuğun yapamadığı yerde desteklemek var; ona yardım etmek var; onunla birlikte tekrardan öğrenmek var..” M2

“Sabır öğrendim. Daha yani sabır gerektiren bir iş çünkü her çocuk bireysel olduğu için her çocuğun bireysel gelişimine göre hareket ettiği için ilerlemesine destek olduğum için hani sabır gerektiren çok farklı şeyler gözlemlemeye başladım. Gözlemin ilk başları o kadar iyi değilken şimdi hemen fark edebiliyorum çocuğun neye ihtiyacı olduğunu ona göre destekleyebiliyorum o şekilde.” M4

Reggio anaokulunda öğretmenlerin gelişimleri ile ilgili sorulan soruya “çocuk odaklı olmak, derin dinlemek, ilgi ve merakını nasıl bağdaştıracağımı, merak ve yeteneklerine göre materyallerle alan açmayı, çocuk haklarını ve mecliste çocuklarla çözümler bulmayı bilmek” gibi gelişimler olduğu belirtilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Daha böyle öğretmen odaklı yerden çocuk odaklı olmayı öğrendim açıkçası. Yani o evet kendimle de daha çok ilgilendiğim doğaya daha farklı bağ kurdum; çocukları daha derin dinlemeyi öğrendiğim derin dinleme

nedir öğrendim. Birazcık daha onların adına karar vermeyi değil de onlarla birlikte karar vermeyi yani aslında çocuk merkezli çocuğun katılımı çocuğun iyiliğine odaklı başlangıçlar yapan bir yolculuk."R1

"Başlarda neyi nasıl yapacağımı, çocuğun o ilgi ve merakını ne ile bağdaştıracağını pek bilemiyordum. Ama şu an çok rahat bir şekilde herhangi bir materyal ile herhangi bir malzeme ile çok net yapabileceğimin farkındayım."R3

"Meraklar ve yeteneklerine göre de bu anlamda materyallerle alan açtığım bir duruma evrildi diyebilirim."R4

"İlgili onların meraklarını çekip alıyoruz hani üzerine biz de bir şeyler katarak hani yapılandırarak nasıl ilerler birazcık daha yapılandırmaya başladım. Kendi kafamda oturdu diyebilirim."R5

"Alan açma, hakları koruma ve mecliste çocuklarla konuşarak çözümler bulmayı... Çocukların bir birey olduğunun farkına daha şu iki senedir varıyorum. Bana alan açılması da benim için çok etkili oldu"R8

Öğretmenliğin başından şu ana kadar nasıl bir değişim süreci yaşadıkları ile ilgili elde edilen bulgulara bakıldığında; Montessori anaokulundaki öğretmenlerin "mesleki deneyim, kültür farklılığı, dil farklılığı, alternatif eğitimi anlaşılır kılma, çocuğun bireysel gelişimini destekleme, karakter ve tecrübe, okul öncesi dönemde olması gereken eğitim gibi değişimler görülürken; Reggio Emilia anaokulunda öğretmenlerin "Çocuk odaklı olma, derin dinleme, ilgi ve merakı nasıl bağdaştıracağı, merak ve yeteneklerine göre materyallerle alan açma, çocuk haklarını ve mecliste çocuklarla çözümler bulma" gibi değişimlerin ortak olduğu görülmüştür.

Okulda Bir Gün

Montessori anaokulunda bir günün nasıl geçtiği ile ilgili soruya, bir idarecinin öğretmenleri gözlemlediği ve bir nöbetçi öğretmenin sabah saat 7:30'da okula gelerek başladığını söylemişlerdir. 6 öğretmenin de saat 9:00'da sabah kahvaltısını sınıflarında karma gruplarla yapıp, Montessori saatinde Montessori materyallerini seçtikleri ve sonrasında bahçe saatine çıkıp oynadıklarını belirtmişlerdir. Sonrasında, 12.00-12.30 arası özbakım, temizlik ve tuvalet ihtiyaçlarının ardından 12.30'da yemeğe oturdukları, 13:00-13:30 arası serbest zaman (lego, puzzle, zeka oyunları, kitap günü), 13:30-14:00 Almanca dersi, 14:00-14:30 sanat etkinliği, 14:30-15:00 İngilizce, ikinci kahvaltısı ve bahçe saati şeklinde devam eden akışın eve gidiş ile sonlandığını ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir.

"İdareci olarak ve tabii ki öğretilerin Montessori öğretmeni olarak benim günüm okula geldikten sonra Montessori saatlerini ve serbest çalışma saatlerini gözlemleyerek başlıyor aslında." M1

"...akşamımız kahvaltıyla başlıyor, sonra kahvaltudan sonra Montessori saatimiz, bahçe saatlerimiz esnek ama normalde ben 11 gibi çıkıyorum çok nadirdir daha önce çıkıp bahçeye bir saat bahçe molası yaptıktan sonra materyallere devam etmek. ..." M2

Reggio Emilia anaokulunda bir günün nasıl geçtiği ile ilgili soruya haftada iki gün orman günü olduğu, proje günleri çocuklar okula gelmeden önce öğretmenlerin sınıfta provokasyon hazırladıkları, çocukları sabah karşılayıp kahvaltı, sabah çemberi yapıp, orman günü ise ormana gidildiği; değilse sınıfta provokasyonla güne başladıkları, haftada bir gün müzik atölyesi olduğu, kahvaltı saati, öğle yemeği saati sonrası ya da ikinci yemeği saati sonrası bahçede serbest oyun oynadıkları, öğlen yemeğinden sonra Nisan ayına kadar dinlenme saati olduğu, Mayıs ayından itibaren sessizlik saati uygulamasına geçildiği, ikinci yemeği saati, akşam çemberi, bahçede oyun saati ve eve gidişle günün bittiği şeklinde cevaplar verilmiştir. Öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

"Sabah biz çocuklardan önce okulda oluyoruz. 8:30'da... Çocukların ilgi ve merakı ne şekilde ilerliyorsa, bir proje varsa halihazırda, çocukların ilgi ve merakına göre ilerleyiş sağlayarak onunla ilgili bir hazırlığımız oluyor..."R3

"Sabah kahvaltı ile güne başlıyoruz Kahvaltının ardından kısa bir bahçe zamanı... Bahçeden sonra içeride çember zamanı yapıyoruz, çemberden sonra etkinlik projeler başlıyor. Çocukların ilgi ve merakları doğrultusunda başlamış projeler olursa onlara devam ediyoruz yoksa bizim belirlediğimiz belli temalar onların meraklarını sorguladığımız projeler olmuş oluyor. Bunları yaptıktan sonra yine bir kısa bahçe zamanı ve öğlen yemeği... İçeri girmeden sabah bahçeye çıkıp çıkmama durumumuza göre tekrar bahçeye çıkıyoruz sonrasında dinlenme zamanı oluyor dinlenme zamanının ardından toparlanma sınıfa hazırlık çember ve ikinci kahvaltısı ve günü sonlandırıyoruz."R7

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde iki farklı yaklaşım uygulanırken okuldaki zaman çizelgesine uyulduğu görülmektedir. İki yaklaşımın da teorik olarak kendi planlaması vurgulanırken, okulda uygulanma esnasında resmi zamanlara uyulduğu yorumu yapılabilir.

Sınıf Ortamı

Montessori yaklaşımı temel alınarak oluşturulan bir sınıf ortamının özellikleri olarak; mekanın, hazırlanmış çevrenin ön planda olması, Montessori materyallerinin tam ve eksiksiz sınıflarda olması, çocukların erişebileceği yükseklikte dolapların, kolay açılıp kapanabilen çekmecelerin bulunması, düzenli bir ortam (her nesne için bir yer) olması, günlük yaşam becerilerini geliştirecek materyallerin bulunması, farklı yaş gruplarından çocuklar ve çocukların kendi aralarında iletişim kurabildikleri ortam olması özellikleri ön plana çıkmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"...Bütün materyalleriniz eksiksiz tam olarak sınıfta mevcut olmalı ve istenen sırada olmalı ..." M1

"...Yani materyallerin hazır olması sınıfın hazır olması birebir o çalışmaya hâkim olmak çocuklarda... Hangisinden sonra hangisinin geleceğini..." M2

"Sakin, öğretmen işini düzgün yapıyorsa çocuklar materyal alıp çalışıyorlar sonra tekrar yerlerine kaldırıyorlar ve yönerge vermek zorunda kalmıyoruz..."

Reggio Emilia yaklaşımı temel alınarak oluşturulan bir sınıf ortamının özellikler olarak; okulun ormana yakın doğa ile iç içe olması, gün ışığının mekâna farklı açılardan gelmesinin, ramidaların (farklı malzemeye ulaşabileceği bir yer), açık uçlu materyallerin (farklı boylarda kesilmiş kağıtlar, artık malzemeler, deniz kabuğu, farklı doku ve boylarda taşlar, silikon tabancası, ip, düğmeler, makas vb.), geri dönüşüm malzemelerinin bulunması özellikleri öne çıkmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"Fiziki olarak bir kere Reggio da farklı köşeler olmak zorunda en temel şey bir ramidamız var. Ramida dediğimizde çocukların kendi erişimlerinin kolay olabildiği ve orada üretmek istediği ne varsa ona uygun farklı malzemeye ulaşabileceği bir yer..." R1

"İşte materyal seçimini vesaire yapabilir, bütün mobilya olarak çocuğun görebileceği hizada hani açık dolaplar şeklinde..." R4

Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımları temel alınarak oluşturulan sınıfların ortak özellikleri "çocuk merkezli, özgür seçim yapma imkanı, bireysel ve grupla çalışma imkanı" sunması iken, Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımı temel alınarak oluşturulan sınıfların farklılıkları Montessori yaklaşımında aynı sınıfta farklı yaş gruplarına göre düzenlenmiş ortam, materyal (Montessori materyalleri ve gerçek materyaller) odaklı öğrenmeye; Reggio Emilia yaklaşımında "atölye çalışmaları, doğal malzemeler, öğretmen rehberliği ve dokümantasyon" olduğu görülmüştür. Bulgulardan her iki okulun da uyguladıkları yaklaşıma özgü ortamlar oluşturdukları yorumu yapılabilir.

Öğretim Planları

Montessori anaokullarında planların nasıl yapıldığı ile ilgili sorulara katılımcılar, MEB planlarındaki kazanımlara yönelik sınıflardaki farklı yaşlardaki her öğrencinin ilgi, ihtiyaç, öğrenim hızı doğrultusunda bireysel planlama yapıldığını ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"Şimdi Millî Eğitim Bakanlığının verdiği belirli bir gün haftaları aslında baz alarak bunlar bizim işlediğimiz ve çocuklarla hem etkinlik şeklinde hem oyun şeklinde ya da proje şeklinde düzenlediğimiz planları yıllık olarak o zaten bizim temelimizi oluşturuyor..." M1

"... (Öğretmen) arkadaşlarımızla birlikte oturup karar veriyoruz. Tek başımıza yapmıyoruz. O yıl gelen öğrencilerin ilgili ihtiyaçları süreç içerisinde değişiyor mesela şimdi dedikleriniz çok farklı olabiliyor mu bazen tabii ki olabiliyor çünkü bize ön görüşmelerle ilgili bilgiler veriliyor ama sonrasında ilgi ve ihtiyaçlar çok değişiyor. Planımıza aldığımızı tabii ki de tek bir çocuk için değiştiremiyoruz ama ona uygun farklı modüllerde tekrardan ekler yapıyoruz..." M2

"Montessori'nin temel sisteminde zaten çocuğa yönelik, tek bir çocuğa yönelik ilerlediğimiz için ona göre aslında ayarlamalarımızı yapıyoruz. Bireysel gidiyor birazcık..." M3

“Planlarımız yıllık olarak hazır zaten. Ay ay, hafta hafta neler yapacağımızı belirliyoruz sene başında. Zaman zaman çocukların modu çok yüksek olabiliyor, çok düşük olabiliyor ve bunları biraz çocuklara göre ayarlıyoruz. Onların dikkatini çekebilecek zamanda, yani o şekilde ayarlıyoruz.” M6

Reggio Emilia anaokullarında planların nasıl yapıldığı ile ilgili sorulan soruya, planlamanın çocuğun yaşayan merakı üzerine olduğu, çocuğun ilgi ve merakı üzerine planlamalar yapıldığı yönünde yanıtlar alınmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“...Milli Eğitim Bakanlığının kazanım ve göstergelerin olduğu planların yanı sıra Reggio Emilia yaklaşımıyla ilgili çocukların ilgi ve merakları doğrultusunda yazılı bir doküman var onu mutlaka kullanıyoruz...” R1

“Biz haftalık planlıyoruz, sınıf öğretmenleri hazırlıyor bu planı. Tabii olabildiğince çocuğun ilgi ve merakını gözetererek, mesela şu an bizim bir kedi evi projemiz var. Hani olabildiğince hem çocuğun ilgi ve merakını hem de MEB'e bağlı olan kazanım ve göstergeleri de baz alarak o haftalık planı oluşturuyoruz.” R3

“Daha çok belirlediğimiz temalar üzerinden ilerliyoruz, sonrasında temalar bittikçe çocukların merakı üzerinden konular belirleniyor...” R7

“Biz genelde proje tabanlı ilerliyoruz. Dönemin başında çocukların okula alışmasını beklediğimiz için pek proje yapamıyoruz; ancak çocuğun bir ilgisi var ise onu görmemezlik olmaz. O yüzden baştan proje başlayanlar da oluyor. Daha sonrasında projelerimiz geliyor...” R8

Bulgulardan her iki okulda da uygulanan yaklaşıma uygun planlamaların yapıldığı yorumu yapılabilir.

İçerik Oluşturma

Montessori anaokulunda öğrenmeler gerçekleşirken içeriğin nasıl oluştuğu ile ilgili soruya öğrencilerin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, kazanım ve göstergeler, belirli gün ve haftalar doğrultusunda oluşturulduğu yanıtları verilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“...Belirli gün ve haftalar ay ay planlarda bunları zaten dağıtıyoruz. O belirli gün ve haftaların Montessori eğitimiyle Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul öncesi öğretim okul öncesi okullarında bir programı var...” M2

“Montessori'nin temel sisteminde zaten çocuğa yönelik, tek bir çocuğa yönelik ilerlediğimiz için ona göre aslında ayarlamalarımızı yapıyoruz. Bireysel evet bireysel gidiyor birazcık...” M3

“Belli bir programımız var ben bazı şeyleri oyunlaştırıyorum, bazen şarkı söylüyorum. Halk oyunları yapıyorum.” M7

Reggio Emilia anaokulunda öğrenmeler gerçekleşirken içeriğin nasıl oluştuğu ile ilgili soruya öğrencilerin merakları, ilgi ve ihtiyaçları, MEB kazanımları yanıtları verilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Çocuğun ilgisıyla... Yani tamamen çocuğun ilgisine bıraktığımız bir yer değil ama mesela çocukta çok fazla yılan sohbeti geçiyor, yılan ilgi var. Biz burada yılan çocuğun ilgisini toplarken, bir yandan da biz buralarda ne verebiliriz? En çok en az yer verdiğimiz şeyler nelerdir? Nasıl çeşitlendirebiliriz. Onun ilgisini baz aldığımız ama altına kazanım ve göstergeleri de ekleyerek o şekilde içeriği zenginleştiriyoruz.” R2

“Bazen bambaşka bir yere gidebiliyor. Çocuktan gelen bir soruyla bambaşka yere de varabiliyor. Zaten bizim hazırladığımız bu planlar da işte kazanım göstergeler diyoruz ya, biz bence daha fazlasını veriyoruz çocuklara. Kısacası çocuğun ilgi, ihtiyaç ve meraklarına göre biz içeriklerimizi belirliyoruz.” R3

Katılımcı görüşleri incelendiğinde iki yaklaşımda da içerik oluşturulurken MEB tarafından belirtilen hedef-kazanımlara ve öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına dikkat edildiği yorumu yapılabilir.

Etkinliklerin Gerçekleştirilmesi

Montessori anaokulunda yapılacak etkinlikler için nasıl bir yol izlendiği ile ilgili sorulan soruya yaşlara göre uygun etkinlik hazırlandığı, plana göre içerik oluşturulduğu, farklı öğretim yöntem ve tekniklerin kullanıldığı ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre etkinliklerin düzenlendiği şekilde yanıtları verilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Karma yaş olduğu için tabii biliyorsunuz bir ortayı bulmayı çalışıyoruz. Şimdi yıl başında daha çok iki çeşitte olabiliyor açıkçası yani biraz 3-4 yaşa uygun, 5-6 yaşa uygun...” M1

“Çocukların ilgi ve alakasına bakarak ilerliyoruz. Bazı sınıflar daha sakin bazıları daha hareketli oluyor, ona göre bir yol izliyoruz.” M5

“Çocukların ilgi ve alakasına bakarak... Her sınıf farklı, bazıları daha aktif ve hareketli oluyor.” M7

“...Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği kazanımların yanında Montessori eğitiminde alınan felsefeyi pekiştirme açısından, öğleden sonraki etkinliklerimize yayıyoruz. Kendilerini daha rahat ifade etmelerini, materyale sınırlı kalmamalarını hedefliyoruz.” M8

Reggio Emilia anaokulunda yapılacak etkinlikler için nasıl bir yol izlendiği ile ilgili sorulan soruya yaparak yaşayarak öğrenmeler için projeler yapıldığı, çocukların ilgilerine göre temalar belirlendiği, çocukların karar alma sürecine katıldıkları ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre etkinlikler oluşturulduğu biçiminde yanıtlar verilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“...Tamamen projenin içeriğiyle ilgili. Örneğin gemileri çalışırken, kıtalara seyahat ya da ilk geminin tarihçesi üzerinden bir belgeselle de başlayabilirsiniz. Bir gemi maketi yaparak da başlayabilirsiniz. Orada biraz çocukların ilgisi ve daha önce neler çalışılmış onunla ilgili...” R1

“Her çocuğa ait kazanımların olduğu bir çizelgemiz var. Gelişim alanlarını kapsadığı gelişim değerlendirme formu zaten aylık her çocuk için onu dolduruyoruz. Kazanımı yapabildi, nerelerde desteklenmesi gerekiyor gibi...” R3

“Her türlü teknik ve yöntemi kullanıyoruz. Bu yaparak yaşayarak olabiliyor, istasyon olabiliyor. Yani o anki etkinliğin ihtiyacına ve çocukların temposuna göre değişiyor...” R7

Bulgular incelendiği zaman her iki yaklaşımda öğrencilerin bireysel özelliklerine göre farklı uygulama ve etkinlikler uygulandığı yorumu yapılabilir.

Öğrenci Performansının Değerlendirilmesi

Montessori anaokulunda değerlendirmelerin nasıl yapıldığı ile ilgili her çocuğa ait gözlem değerlendirme dosyalarının olduğu ve belirli aralıklarla doldurulduğu şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Milli Eğitimin bize verdiği şekilde aslında tamamlamaya çalışıyoruz. Öğretmen gözünden, çocuk gözünden, program açısından her gün onlara bakarak yapmaya çalışıyoruz. Bizim kendi bireysel dosyalarımız var. Her çocuğa özel olduğu için hangi düzeyde olduğunu gördükçe tıklıyoruz ama artık bu meslek hayatında ilerledikçe hepsini artık kafamızda tutup formu doldurmaya gerek kalmıyor...” M3

“Arkadaşlar geldiği noktaya göre değerlendiriyorlar mesela bunla ilgili bir dosyaları var, birikimleri var. Mesela her çocuğun çalışmalarını Eylül ayından itibaren Haziran ayına kadar biriktiriyoruz. Genel olarak ay ay ve genellikle kendi aşamalarına göre...” M8

Reggio Emilia anaokulunda değerlendirmelerin nasıl yapıldığı ile ilgili diğer yaklaşımla eğitim veren okula benzer şekilde her çocuğa ait gözlem değerlendirme dosyalarının olduğu ve belirli aralıklarla doldurulduğu şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Biz bunu dönem dönem yapıyoruz. Biz aslında her planı hazırladığımızda kavram çizelgemiz ve kazanım çizelgemizden takip ediyoruz. Şunu verdik gibi ama aslında dönem sonlarında da mesela ara tatile girmeden önce burada biraz az sanki olmuş buna yer vermemişiz diyerek oralara eklediğimiz oluyor...” R2

“Her çocuğa ait Milli Eğitim kazanımlarının olduğu bir çizelgemiz var. Gelişim alanlarını kapsayan gelişim değerlendirme formu zaten aylık her çocuk için dolduruluyor. Kazanımı yapabildi, nerelerde desteklenmesi gerekiyor gibi...” R3

“Milli Eğitimin kazanım göstergeleri var ya fiziksel değil bilişsel... bunlarla ilgili bir değerlendirme yapıyoruz. Bir tablomuz var, çocuk çocuk her gelişim alanında kazanım basamaklarını içeren bir çalışmayı haftalık yazıyoruz. Hangi çocuğun hangi şeyi ne kadar yapabildiği not alınarak yazılıyor.” R4

“3 yaşta belirlediğin hedeflerde x öğrenci şu durumda, 6 öğrenci şu noktaya geldi gibi... Kestirim var onlarda. Belli bir form ya da çetele ya da hepsi gelişigüzel bir gözlem şeklinde...” R6

“Hazırladığımız tüm etkinlikler hazırlanırken öncesinde burada bunu verirken hangi kazanımlar yer alır diye soruyoruz. Bu soru bizim kendi amaç kazanımlarımızı bulmamıza yardımcı oluyor...” R7

Katılımcı görüşleri incelendiğinde her iki yaklaşımda da temel değerlendirme aracı olarak küçük yaş gruplarında sıklıkla başvurulan gözlem tekniği uygulandığı yorumu yapılabilir.

Dokümantasyon Süreci

Montessori anaokulunda dokümantasyon süreci ile ilgili sorulan soruya öğretmenler, çok yapılmayan bir uygulama olduğunu, fotoğraf çekip velilerle paylaşım yaptıklarını ifade etmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Aslında Montessori anaokullarında çok yapılmayan bir şey. Bu da bir gerçek çünkü 3 yaşın kazanımları şu olmalı, bu uygulanmıştır deyip geçmiyorsunuz. O süreci çocuk belirlediği için böyle dokümantasyon yapamıyorsunuz. Elimizdeki kendim için yaptığım bir listem var. Her 5 alanda olması gereken çocuğa sunum verilmiştir sütunu var. Çocuk tekrar edebiliyor, eksiksiz devam edebiliyor ya da tekrar sunum gerekiyor gibi...” M1

“Çocuğun yaptığı bütün boyamaları, sanat çalışmalarını sınıfta biriktirmiyoruz. Gün gün her çocuk evine götürüyor.” M3

“Sınıfımızda ekstra dosya dolabı dediğimiz bir yerimiz var. Çocukların kendi rafları var. Eğer o gün eve götürmek istemiyorsa, etkinliğini bitirmemişse ve okulda devam etmek istiyorsa oraya koyuyor ama eğer bitirdiğinde eve götürmek istiyorsa zaten o gün aileye götürüyor.” M3

“Her çalışma eve gitmiyor, sizin inisiyatifinize bağlı. Her sınıfta aynı uygulama yok. Öğretmenin bireysel dokümantasyon etme hakkı var sanırım, bazı sınıflar her şeyi gönderiyor; bazı şeyleri ise ana sınıfınızda arşivleyebiliyorsunuz...” M6

Reggio Emilia anaokulunda dokümantasyon süreci ile ilgili sorulan soruya öğretmenler çok yapılmayan bir uygulama olduğunu, fotoğraf çekip velilerle paylaşım yaptıklarını ifade etmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Dokümantasyon aslında o anlık yani birlikte, bağlantıdayken gerçekleşen bir şey. Biz iki partner çalıştığımız için, biri o ilgi ve merakı çemberde canlı tutarken ve bunun üzerine konuşurken, diğer kişi not alıyor. Çocuklardan gelen soruları, o akışta konuşulanları vs... Gün sonunda da biz o gün ne yaptık, neyi hedefledik, neyi amaçladık, çocukların ilgi ve merakı ne şekildeydi, nereye ilerledi şeklinde bunları bütünleştirip bir doküman haline getiriyoruz. Bu şekilde günlük olarak ilerliyor.” R3

“Aslında istemiyorum ama yapıyorum. Sistem zorlamıyor aslında beni veliler zorluyor. İlk başta öyle yapmışlardı. Benim çocuğum niye gözükmedi gibi...” R6

“Dokümantasyon anlamında her etkinliği iki öğretmen iki yetişkin genelde birlikte yazıyor ama o gün biri yazıyor senin sorumluluğunda bugün yarın benim sorumluluğum, bölüşme oluyor...” R8

Katılımcı görüşleri incelendiğinde her iki yaklaşımda da dokümantasyon amacıyla etkinlikler esnasında fotoğraflar çekildiği, yapılan etkinliklerin evlere gönderildiği veya sınıfta arşivlendiği yorumu yapılabilir.

Yaklaşımın Olumlu Tarafıyla ilgili Anekdöt

Montessori yaklaşımının olumlu tarafıyla ilgili bir anekdot ile ilgili sorulan soruya, öğrenme sürecinde seçme özgürlüğü vermesi, çocuklara destek olması, bireysel ilerlemelerine fırsat vermesi ifadeleri belirtilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Aslında öğrenme sürecini yani o bilgiye ben şu an sahip olmak istiyorum, şu an hazırım deme zamanı size o bekleme özgürlüğünü vermesi.” M1

“Mutlu yaşam diyorum yani mutlu bir yaşam tarzı. Çok pozitif buluyorum, o kadar yani çok mutlu. Ayrıca çok bireysel buluyorum özgürlük yani kişinin kendi ihtiyacına göre olması.” M4

“Sınırlı özgürlük içerisinde, çocuklar hayata hazırlanıyorlar, oyun oynuyorlar, oynarken öğreniyorlar ve farkında olmadan hayata hazırlanıyorlar.” Ö6

“Ben sonuca bakıyorum mesela okula gitmeden önce ne duruma gelmiş izliyorum ve o sonucun çok başarılı olduğunu görünce içim rahatlıyor. Yani gözlemlene çok deneyim içine katılmıyorum ama kendi çalışmalarım da

da branşında da onun çok fazla çok hızlı ilerlediğini fark ediyorum ve o zaman bunun doğru bir şey olduğunu düşünüyorum.” M8

Reggio Emilia yaklaşımının olumlu tarafıyla ilgili bir anekdot ile ilgili sorulan soruya öğrenme sürecinde seçme özgürlüğü vermesi, bilgiyi transfer edebilmesine imkân vermesi, çocuklara destek olması, bireysel ilerlemelerine fırsat vermesi ifadeleri belirtilmiştir. Öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Çok etkileniyorum. Yaptığımız şeyde üretim kısmı olup çocuğun bunu hayatın içinde bulabiliyor olması, bilgiyi transfer edebilme... O dönüşümü... Çöp olmamış onlar çöp olsa belki başka bir kimyasal atağa dönüşecek ve bir araya gelince tersine toprak olmuş. O şimdi artık her yediği şeyde bu nasıl sürdürülebilir... Hayata büyük bir katkı orası.” R1

“Yapılandırılmamış gibi çocukların ilgisini canlı tutabilmek için sürekli güncellenebilme... Bu iyi geliyor. Hemen elinin altında bir şey olması ve bir araç canlandırmak ve çocukların ilgisini çekmek. Bu çok iyi geliyor bana” R2

“Bence tamamen çevre ve çocuğun ilgi ve merakı üzerine ilerlemesi...” R3

“Bir süre sonra hayal güçlerini geliştiren tasarımlar ve o oyunla besleme hali... Düşünce süreçleri iyi oluyor. İyi geliyor onlara.” R5

“Çocuğa fırsat veriyor olması, dinliyor olması ve çocuğa kendini değerli hissettiriyor olması. Bunu araştırabilir miyiz? Bunu yapabilir miyiz? Kendileri bir şeyleri öğrenmek istiyorlar. Kendileri keşfetmek istiyorlar çünkü bu alanda çok destekleyici oluyoruz, kendilerini keşfetme sürecine eşlik etmiş oluyoruz.” R7

“Çok iyi bir yaklaşımdır çünkü çocuk bilinçli bir şekilde bir şeyler yapabiliyor. Yaparak, isteyerek, seçerek, kendi tercihleri sonucunda. En büyük öğrenme de bu. Yaşayarak... Kalıcı hale getiriyor.” R8

Her iki yaklaşım ile ilgili olarak katılımcıların görüşleri incelendiğinde öğrencilere seçme özgürlüğü vermesi, öğrencilere destek olması, öğrencilerin bireysel ilerlemelerine fırsat vermesi ve bilgiyi transfer edebilmesine olanak vermesi açısından bu yaklaşımların yararlı bulunduğu yorumu yapılabilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, okul öncesi eğitimde Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımlarının öğretmen görüşleriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımını uygulamaya öğretmenlerin nasıl başladıkları ve nasıl bir değişim geçirdikleri ile ilgili bulgulara bakıldığında; lisans eğitimlerinde bu yaklaşımlarla ilgili eğitim almadıkları, farklı kanallar vasıtasıyla bu yaklaşımlarla tanıştıkları ve öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aydemir Özalp (2016) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, öğretmenlerin Reggio yaklaşımını genellikle öğretmenlik kariyerlerine başladıktan sonra duydukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu yaklaşıma aşına olan ancak daha önce bu yaklaşımı kullanmamış olan okul öncesi mezunu katılımcıların, ilk defa görev yaptıkları okullarda bu yaklaşımı deneyimledikleri belirlenmiştir. İnan ve Kayır (2015) ise öğretmenlerin hizmet öncesi eğitim dönemlerinde lisans dersleri sırasında Reggio Emilia yaklaşımıyla tanıştıklarını ancak bu yaklaşımı uygulamayı ilk kez gerçekleştirdikleri çalışma sayesinde gördüklerini belirtmişlerdir.

Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımları temel alınarak oluşturulan sınıfların ortak özellikleri ile ilgili elde edilen bulgulara bakıldığında; “çocuk merkezli, özgür seçim yapma imkânı, bireysel ve grupla çalışma imkânı” sonucu bulunmuştur. Erkılıç (2019), alternatif okulların fiziki ortamlarının fazla büyük binalardan oluşmadığını; sınıfların geniş ve ferah olduğunu, bireysel ve grup çalışmalarına uygun olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Erkılıç (2019), ülkemizdeki alternatif okulların gerek mekânsal gerekse materyal olarak uluslararası alternatif okullarla eşdeğer olduğunu ifade etmiştir. Türk ve Midilli Sarı (2020) tarafından yapılan bir çalışmada, Montessori okullarının mekânsal özellikleri incelenmiş ve çocukların ihtiyaçlarına önem verildiği, okulun her köşesinin eğitim amacıyla kullanıldığı, canlı, ilgi çekici ve davetkâr mekânlara sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ertan Bilgiç ve Surul (2016) ise Reggio Emilia okullarının eğitim ortamlarında "ortak alan" olarak adlandırılan alanların çocukların enerjilerini boşaltmaları ve sosyal hayata uyum sağlamaları için eşsiz fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, mekânın bu eğitim sisteminde üçüncü öğretmen olarak kabul edildiği ve çocuğun çevresiyle iletişim kurmak için dil kullanımının önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, mekân tasarımının eğitim sisteminin hedeflerine ulaşmak için ne kadar önemli olduğu

üzerinde durulmuştur. Ayrıca Reggio Emilia eğitim yaklaşımında mekân tasarım ölçütleri ve ölçütlerin etkileşimlerini ortak mekân kurgusu; esnek mekân kurgusu, ergonomi, doğal ışık gereksinimi, mekân-kullanıcı iletişimi, mekân-renk-biçim iletişimi ve mekân yansıması iletişimi devinimleri sürekli devam eden bu yedi tasarım ölçütünü ortaya koymuştur.

Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımı temel alınarak oluşturulan sınıfların farklılıkları olarak ise; Montessori yaklaşımında aynı sınıfta farklı yaş gruplarına göre düzenlenmiş ortam, materyal (Montessori materyalleri ve gerçek materyaller) odaklı öğrenme söz konusu iken; Reggio Emilia yaklaşımında “atölye çalışmaları, doğal malzemeler, öğretmen rehberliği ve dokümantasyon” hususlarının öne çıktığı görülmüştür. Montessori okullarındaki sınıflarda karma yaş uygulaması bulunmaktadır (Keçecioğlu, 2015). Ertan Bilgiç ve Surul (2016), Montessori eğitim yaklaşımına özel tasarlanmış ders araç gereçleri mevcutken, Reggio Emilia yaklaşımında özel tasarlanmış ders araç gereçleri olmadığını vurgulamıştır. Türk ve Midilli Sarı (2020) araştırmasında, Montessori okullarında her alanın öğrencilerin farklı aktivitelerde bulunabilecekleri ikinci bir sınıf gibi düzenlendiği ifade edilmektedir. Araştırmada ayrıca, öğrenme sürecinin sadece sınırlarla sınırlı kalmayıp, koridorlar, bahçeler ve okulun diğer mekânlarında da devam ettiği, tüm mekânların birbirine bağlı bir kamusal ağ gibi olduğu vurgulanmaktadır. Montessori okullarının bu özellikleriyle, temel eğitim anlayışını benimsediği ve eğitim ilkelerinin sadece eğitim yöntemine değil, aynı zamanda eğitim ortamına da yansıtıldığı sonucuna varılmıştır.

Anaokulunda bir gün nasıl geçiyor sorusuna ilişkin elde edilen bulgulara bakıldığında; her iki yaklaşımda da okuldaki zaman çizelgesine uyulduğu sonucu bulunmuştur. Ertan Bilgiç ve Surul (2016) tarafından yapılan araştırmada, Reggio Emilia eğitim yaklaşımının mekân tasarımına ilişkin temel hareket noktalarına dikkat çekilmiştir. Araştırmada, çocuklarla yapılan sabah sohbetleri, esnek günlük eğitim planları, çeşitli eğitim gereçlerinin kullanımı, çevre ve doğayla doğrudan iletişim, iletişimlerin merkezi bir noktada toplanması ve desteklenmesi, mekânların bir öğretim aracı olarak kullanılması, her köşenin kimlikli bir şekilde tasarlanması, sınıflarda yapılan çalışmaların panolarda paylaşılması, doğal materyaller ve sanat malzemeleriyle dolu stüdyo ve laboratuvar karışımı olan atölye mekânının bulunması, öğrenme eyleminin çocuklar tarafından gerçekleştirilmesi gibi konular ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde, her iki okulda da uygulanan yaklaşıma uygun planlamaların yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Büyüktaşkapu (2012) benzer bir şekilde, Montessori yaklaşımını okul öncesinde fen eğitimi bağlamında uygun planlamalar ile farklı bir perspektif kazandırabileceğini belirtmiştir. Aydemir Özalp (2016) ise Reggio Emilia yaklaşımının doğrudan uygulanan bir yaklaşım olmadığını farkında olan katılımcıların ifadelerine yer vermiştir. İnan (2009) ise Reggio Emilia yaklaşımının bir şeyin uygulaması olmadığını, öğretmenlerin bu felsefeden ilham alabileceğini ve kendi bağlamlarına uygun şekilde değiştirerek uygulayabileceklerini belirtmektedir. Araştırmada ayrıca katılımcıların adım adım ilerleyen bir süreç olmaması nedeniyle bilgisiz ve deneyimsiz oldukları için zorlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcı görüşleri incelendiğinde iki yaklaşımda da hedefler ve içerik belirlenirken MEB tarafından belirtilen hedef-kazanımlara ve öğrenci ilgi, ihtiyaçlarına dikkat edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazın incelendiğinden okul öncesinde sıklıkla kullanılan bu yaklaşımlarda hedefler belirlenirken özellikle öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarının ön planda tutulduğu vurgulanmıştır (Dündar, 2007; Mutlu vd., 2012; Soydan, 2013).

Her iki yaklaşımda öğrencilerin bireysel özelliklerine göre farklı uygulama ve etkinlikler belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ekici (2015) çalışmasında, farklı program önerilerinin bulunmasına rağmen, hepsinin temel felsefesinin çocukların potansiyellerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Dündar (2007) ise öğretim ilkeleri ve yöntemleri açısından bu okulların incelenmesiyle elde edilen ortak bulgunun, programın yöntem çeşitliliğiyle birlikte ele alınması ve bu iki unsurun kişilere göre değişkenlik gösterebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca, program içeriklerinde doğrudan öğretim yöntemleri yerine dolaylı öğretim yöntemlerinin, rol oynama, duyarlılık eğitimi, öğrenci tutarları, duygusal egzersizler gibi hümanist yöntemlerin ve grup çalışmalarının ağırlığının gözlemlendiğini belirlemiştir. Tanay Öztürk (2020) ise yaptığı çalışmada, görsel sanatlar eğitiminin Montessori yöntemiyle verilmesinin öğrencilerin bilgi düzeyini etkilediğini araştırmış ve Montessori yöntemiyle verilen eğitimin öğrenci başarısını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Katılımcı görüşleri incelendiğinde her iki yaklaşımda da temel değerlendirme aracı olarak küçük yaş gruplarında sıklıkla başvurulan gözlem tekniği uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Kuşçu vd., (2014) araştırmalarında, Montessori metodunun çocuklarda başladıkları işleri tamamlama, sırasını bekleyebilme ve sorumluluk alma becerileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmalarına göre, Montessori eğitimi alan çocukların, geleneksel eğitim alan çocuklara kıyasla bu becerileri daha sık sergilediği bulunmuştur. Tepeli ve Yılmaz (2012) çalışmalarında, okul öncesi çocukların sosyal kural algılarını, çoklu zeka kuramı, Montessori yaklaşımı ve MEB Okul Öncesi Eğitim Programı temelinde incelemişlerdir. Montessori metoduyla eğitim alan çocukların, sosyal kuralları daha fazla ciddiye aldıkları ve otoritenin olmadığı durumlarda bile kurallara uyma gerektiği algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İnan, Trundle ve Kantor (2010) ise Reggio Emilia Yaklaşımı'ndan esinlenen bir laboratuvar anaokulunda fen öğretimini araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların yaşlarına uygun fen standartlarına ulaşabildikleri ve hatta bu standartları aşabildikleri görülmüştür. Ayrıca, çocukların kendi dâhil oldukları projelerle birlikte birçok kazanıma ulaştıkları ve üst düzey beceriler geliştirdikleri de belirlenmiştir.

Katılımcıların anaokulunda eğitim öğretim planları ile ilgili görüşleri incelendiğinde, iki farklı yaklaşımın uygulamasında da okuldaki zaman çizelgesine uyulduğu görülmektedir. İki yaklaşımın da teorik olarak kendi planlaması bulunurken, okuldaki uygulama esnasında resmi zamanlara uyulduğu belirlenmiştir. Ok ve Mercan Uzun (2022) yaptığı çalışmada, Reggio Emilia yaklaşımında programın önceden planlanmış, keskin hatlarının olmadığı, çocukların merakları doğrultusunda kendiliğinden oluşan bir programın olmasının öğretmen ve çocuk için heyecan verici hale geldiği sonuçlarına ulaşmıştır. Şahin Sak (2014)'a göre yaklaşımın çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre şekillenebilmesi, yazılı bir programın olmaması gibi durumların öğretmenler tarafından olumlu görülmesi de bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Bu bulgulara paralel biçimde Zembat vd., (2019) Reggio Emilia yaklaşımını sınıf ortamına entegre eden öğretmenlerin etkinlik düzenlemelerinde, çocukların da aktif katılım sağlamalarına fırsat verdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Anaokulunda dokümantasyon süreci ile ilgili katılımcı görüşleri incelendiğinde, her iki yaklaşımda da dokümantasyon amacıyla etkinlikler esnasında fotoğraflar çekildiği ve bunların velilerle paylaşıldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucu, öğretmenler ve ebeveynler arasında pedagojik dokümantasyon yöntemi hakkında farkındalık oluşturma amacının gerçekleştiğini göstermektedir. Özenç ve Yazgın (2022) çalışmalarında, pedagojik dokümantasyon yönteminin okul-aile etkileşimini artırdığını ve anne-babaların çocuklarının gelişimi ve öğrenme deneyimleri hakkında pedagojik dokümantasyon yoluyla daha detaylı bilgi sahibi olduklarını tespit etmişlerdir. İnan'ın (2011) çalışmasındaki, proje sürecine ait tüm aktivitelerde öğretmenin notlar aldığı ve bu notları ilişkili videolarla desteklediği bulgusu bu çalışmayı desteklemektedir. Dereli (2013) tarafından yapılan bir araştırmada, dokümantasyon eğitiminin okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara seçim hakkı verme konusundaki görüşlerini değiştirdiği ve öğretmenlerin, dokümantasyon eğitimi sonrasında çocuğun merakını ve ilgisini eğitim sürecinde etkili bir şekilde kullanma ve takip etme konusundaki düşüncelerinin olumlu yönde değiştiği bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışmada, dokümantasyonun sınıftaki çalışmaların veliler, diğer çocuklar, öğretmenler, okul yönetimi ve denetçiler tarafından görülmesini sağladığı ve materyallerin bu şekilde sergilenerek velilere ve diğer ilgililere sınıfta yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdiği, çocukların çalışmalarını görmeleri sayesinde mutlu ve motive oldukları belirtilmiştir. Kuru ve Akman (2019)'a göre, hazırlanan dokümantasyonlar zengin bir öğrenme ortamının yanı sıra okul ve aile arasında köprü görevi de görmektedir.

Sonuç olarak, öğrencilere seçme özgürlüğü vermesi, öğrencilere destek olması, öğrencilerin bireysel ilerlemelerine fırsat vermesi ve bilgiyi transfer edebilmesine olanak vermesi açısından bu yaklaşımlar yararlı bulunmaktadır. Araştırmanın sonuçlarından hareketle bazı önerilerde bulunulabilir. Öncelikle eğitim fakültelerinde okul öncesi eğitime ilişkin farklı yaklaşımlarla ilgili teorik ve uygulamalı dersler konulması uygun olabilir. Ayrıca Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımı temelli uygulamalar yapan okullarda, öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler verilebilir. Bu araştırma, sadece Reggio Emilia ve Montessori yaklaşımı öğretmen görüşlerini kapsamaktadır. Benzer çalışmalar, Reggio Emilia ve Montessori anaokullarında öğrenci ve velilerin görüşleri çerçevesinde yapılabilir. Benzer bir araştırma farklı yaklaşımlarla da gerçekleştirilerek sonuçları bu çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Altın, F. and Altın, M. (2021). A descriptive analysis of theses on curriculum studies in preschool education. *International Journal of Educational Studies and Policy*, 2(2), 1-14.
- Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2002). *Okul öncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programı* (2. Baskı). Yapa Yayınevi.
- Arseven, A. (2014). The Reggio Emilia approach and curriculum development process. *International Journal of Academic Research*, 6(1), 166-171.
- Aydemir Özalp, T. (2016). *Reggio Emilia Yaklaşımı temelli uygulamalar yapan okul öncesi öğretmenlerinin deneyimleri: Bir olgubilim çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Barnett, W. S. and Hustedt, J. T. (2003). Preschool: The most important grade. *Educational Leadership*, 60(7), 54-57.
- Balat, U. G. (Ed.) (2011). *Okul öncesi eğitime giriş* (2. Baskı). Nobel.
- Balcı, A., Gündoğdu, K. ve Çelik, N. (2012). Okul öncesi eğitim programına ilişkin bir ihtiyaç analizi çalışması. *Anan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 3(1), 10-24.
- Creswell, J. W.. (2013). *Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Çelik, M. ve Gündoğdu, K. (2007). Türkiye’de okul öncesi eğitimin tarihsel gelişimi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 172-190.
- Demirel, Ö. (1989) Ülkemizde okulöncesi çağıdaki çocukların eğitimlerinin gereği ve yaygınlaştırılmasına yönelik çözüm önerileri. *Yapa 6.Okul Öncesi Semineri*, İstanbul.
- Dereli, H. M. (2013). *Reggio Emilia temelli dokümantasyon eğitiminin okul öncesi öğretmenlerinin demokratik tutum ve çocuk-merkezli uygulamaları üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dündar, S. (2007). *Alternatif eğitimin felsefi temelleri ve alternatif okullardaki uygulamalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ekici, F. Y. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02), 1-33.
- Erdal Erkiş, Ö. (2019). Montessori Reggio Emilia ve Waldorf okullarının İstanbul ili örneğinde incelenmesi. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(2) , 81-98.
- Erten Bilgiç, D. ve Surur, A. S. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan eğitim sistemlerinin mekân biçimlenişine etkisi ve Reggio Emilia eğitim sisteminin mekân tasarımı üzerine denemeler. *Megaron*, 11(1).
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (4. basımdan çeviri, ed. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu). Anı Yayıncılık.
- Hewett, V. M. (2001). Examining the Reggio Emilia Approach to early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 95-100.
- Hirsh, R. A. (2004). *Early childhood curriculum*. Incorporating multiple intelligences, developmentally appropriate practice, and play: Pearson.
- İnan, H. Z. (2009). Science education in preschool: how to assimilate the Reggio Emilia pedagogy in a Turkish preschool. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 10(2), 1-10.
- İnan, H. Z. (2011). Peer culture processes embedded in natural sciences projects of preschoolers. In D. Fernie, S. Madrid & R. Kantor (Eds.), *Educating toddlers to teachers: Learning to see and influence the school and peer cultures of classrooms* (pp.143-167). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- İnan, H. Z. and Kayır, G. (2015). Reggio Emilia inspired projects conducted in a preschool: an action research. *The Journal of International Social Research*, 38(8), 733- 747.
- İnan, H. Z., Trundle, K. C. and Kantor, R. (2010). *Understanding natural sciences education in a Reggio Emilia-inspired preschool*. *Journal of Research in Science Teaching*, 47(10), 1186-1208.
- Keçecioglu, Ö. (2015). *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı ve Montessori yaklaşımına göre eğitim alan 5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuru, N. ve Akman, B. (2019). Çocuğu tanıma ve değerlendirme aracı olarak pedagojik dokümantasyon. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(3), 935-949.
- Kuşçu, Ö., Bozdaş, Y. ve Doğru, S. S. Y. (2014). Montessori eğitiminin çocuklarda sorumluluk alma, sırasını bekleme, başladığı işi bitirme becerisine etkisinin değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 307-322.
- Lillard, A. S. (2008). How important are the Montessori materials?. *Montessori Life* 20, 20–25.
- Lillard, P. P. (2011). *Montessori today: A comprehensive approach to education from birth to adulthood*. Schocken.

- Lillard, A.S. (2020). Montessori as an alternative early childhood education. *Early Child Development and Care*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1832998>
- Meinke, H. (2019). *Exploring the pros and cons of montessori education*.04.06.2023 tarihinde <https://www.rasmussen.edu/degrees/education/blog/pros-cons-montessori-education/> sitesinden alıntılanmıştır.
- Metin Aslan, Ö. (2020). Reggio Emilia Yaklaşımının Temel Taşı: Gelişen Program (E. Aktan Acar [Ed.], *Erken çocukluk eğitimi mozağı: Büyük düşünceler/fikirler, modeller ve yaklaşımlar* içinde 169-182). Nobel.
- Murray, A. (2011). Montessori Elementary Philosophy. *Montessori Life, Spring*. 21.06.2023 tarihinde <http://www.mch2learn.org/articles/murray1.pdf> adresinden alıntılanmıştır.
- Mutlu, B., Ergişi, A. , Bütün Ayhan, A. ve Aral, N. (2012). Okul öncesi dönemde Montessori Eğitimi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 113-128.
- Ok, B. ve Mercan Uzun E. (2022). Reggio Emilia ilhamlı okullarda öğretmen olmak. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1779-1798.
- Özenç, E. E. ve Yazgın, E. (2022). Okul öncesi eğitim ortamında Reggio Emilia: Ana/baba öğretmen ve çocukların bakış açısıyla pedagojik dokümantasyon uygulamalarının geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 181-199.
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2001). *Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Schroeder-Yu, G. (2008). Documentation: Ideas and applications from the Reggio Emilia approach. *Teaching Artist Journal* 6(2), 126–134.
- Soydan, S. (2013). Çocuklarda merak duygusunu uyandırmada Montessori öğretmenlerinin kullandıkları stratejiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 269-290.
- Şahin Sak, İ. (2014). Okul öncesi öğretmen adaylarının Montessori ve Reggio Emilia yaklaşımları ile ilgili görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 1-20.
- Tanay Öztürk, A. D. (2020). Görsel sanatlar eğitiminde montessori eğitimi yönteminin öğrenci bilgi düzeyine etkisi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 561-569.
- Tepeli, K. ve Yılmaz, E. (2012). Üç farklı programa göre eğitim alan okul öncesi çocukların sosyal kural algılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 197-207.
- Türk, S. A. ve Midilli Sarı, R. (2020). Montessori okullarında mekân kavramlarla okumak. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10(1), 82-105.
- Yayla, Ö. (2015). *Eğitimde yeni bir yaklaşım: Reggio Emilia yaklaşımı*. 29.05.2023 tarihinde <http://www.alternatifegitimderneği.org.tr> sitesinden alıntılanmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12.Baskı)*. Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods. (3rd Ed.)*. Sage Publications.
- Zembat, R., Günşen, G. ve Gök Çolak, F. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin erken çocukluk eğitiminde uygulanan farklı yaklaşımlar hakkındaki bilişsel haritaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 1-19.
- Zeigler, A. (2012). *Everything parents need to know about the Reggio Emilia approach*. 05.06.2013 tarihinde <https://www.romper.com/parenting/reggio-emilia-approach> sitesinden alıntılanmıştır.